

ویژگی‌های اخلاقی جامعه عصر ظهور

رسالت تاج‌الدین آوا^۱، نفیسه ایران پور^۲

چکیده

منظور از جامعه عصر ظهور کسانی هستند که در زمان حضور امام زمان عجل الله تعالی فرجه الشریف زندگی می‌کنند. آنها در آن زمان به دلیل برکت وجود و حضور امام عصر عجل الله تعالی فرجه الشریف از نظر اقتصادی، سیاسی، اخلاقی، امنیتی و... بهترین شرایط را خواهند داشت. باتوجه به اهمیت اخلاق در آموزه‌های دینی و نقش کاربردی مقایسه اخلاق در جهان امروز با عصر ظهور و باتوجه به اینکه رسیدن به مکارم اخلاق، مهمترین هدف پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله است محقق بر آن است که ویژگی‌های اخلاقی جامعه امام زمان عجل الله تعالی فرجه الشریف را شرح دهد. براساس یافته‌ها این ویژگی‌ها به دو دسته تقسیم می‌شوند: ویژگی‌های فردی مانند تقوا، هدایت‌یافتگی، عبادت، تواضع و استقامت و ویژگی‌های اجتماعی که به سه قسمت ویژگی‌های شناختی، عاطفی و رفتاری تقسیم می‌شود. براساس روایات مربوط به ترسیم سیمای اخلاقی جامعه مهدوی، ویژگی‌های شناختی شامل: رشد علمی و عقلی مردم و وحدت و عدم تفرقه، ویژگی‌های عاطفی شامل: ارتقای سطح تربیت و تهذیب، محبت میان مردم، حاکمیت احترام و اعتماد در جامعه و ویژگی‌های رفتاری شامل: عدالت فراگیر، لغو امتیازات طبقاتی، رفع تبعیض نژادی، حذف تجمل‌گرایی و امنیت و آرامش است. هدف نوشتار حاضر، مقایسه اخلاق در جامعه فعلی با جامعه امام زمان عجل الله تعالی فرجه الشریف است تا توانایی لازم برای زمینه‌سازی ظهور و اصلاح خصوصیات اخلاقی در جامعه امروز به دست آید.

واژگان کلیدی: جامعه عصر ظهور، تربیت و اخلاق، اخلاق فردی، اخلاق

اجتماعی.

۱. دانش پژوه کارشناسی علوم قرآن و حدیث از کشور تاجیکستان، مجتمع آموزش عالی بنت‌الهدی، جامعه‌المصطفی صلی الله علیه و آله العالمیه، قم، ایران.

۲. مدرس و مدیر گروه علمی-تربیتی مطالعات اسلامی، مجتمع آموزش عالی بنت‌الهدی، جامعه‌المصطفی صلی الله علیه و آله العالمیه، قم، ایران.

۱. مقدمه

دوران امام زمان عجل الله تعالی فرجه الشریف بعد از ظهور و قیام، بهترین دوران کره زمین خواهد بود. دوران کنونی زندگی انسان‌ها دوران نادانی، فقر، انحراف، فجایع، ظلم و ستم، گمراهی و... و دوران بعد از ظهور، دوران نور و عصر دانش خواهد بود. باتوجه به جمله حکیمانه: «اشیاء به وسیله ضد خودشان شناخته می‌شوند» می‌توان تاحدودی با زیبایی و لذت زندگی کردن بعد از ظهور آشنا شد. در عصر حاضر انسان‌ها با سختی‌هایی روبرو هستند که زندگی را برای آنها تیره و تار کرده و لذت و شیرینی زندگی را از آنها گرفته است. از نظر اقتصادی، یکی از مال محروم است و دیگری از خانه‌ای که در آن ساکن شود. از نظر امنیتی، انسان‌ها امنیت ندارند و ضعیف از قوی می‌ترسد. انتشار بیماری‌های جسمی و روحی که پیچیدگی‌های قابل شمارش نیست، جهان را فرا گرفته و سلامت روح و روان انسان‌ها را به خطر انداخته است.

در زمان امام زمان عجل الله تعالی فرجه الشریف مظاهر رفاه و امنیت متفاوت از این دوران است و دگرگون می‌شود. فقر از جامعه بشری کوچ می‌کند و محرومیت از بین می‌رود. بیماری‌های روانی و ترس برطرف می‌شود و ناراحتی با خوشحالی جایگزین می‌شود. امنیت بر دنیا حاکم می‌شود، عدالت بر سر بشر خیمه می‌زند و نه ظالمی و نه مظلومی دیده می‌شود. همه اینها به برکت نهضت قیام، کارها، نقشه‌های اصلاحی، پروژه‌های عمرانی، تعلیم ارزشمند و اجرای قوانین الهی به دست امام زمان عجل الله تعالی فرجه الشریف است. باید گفت که بیشتر انحرافات به دلیل قوانین ستمکاران به وجود می‌آید. قوانینی که خلاصه تمام عیار هیئت حاکمه ظالم است. قوانینی که آزادی را از بشر گرفته است و نتیجه‌اش انتشار جهل، فقر، محرومیت، اسارت و بردگی، مشکلات، گناهان، جرایم و... است. از احادیث به دست می‌آید که در زمان ظهور امام زمان عجل الله تعالی فرجه الشریف تغییرات بزرگی در تمام جوامع بشری رخ می‌دهد و زندگی به صورت‌های شگفت‌انگیز در تمام سطوحش تغییر می‌کند.

۲. جنبه‌های اخلاقی در دوران امام زمان عجل الله تعالی فرجه الشریف

جنبه‌های اخلاقی در دوران امام زمان عجل الله تعالی فرجه الشریف در کتاب‌های متعددی مطرح شده است از جمله بهاری‌ترین فصل انسان نوشته حسن مهدویان در سال ۱۳۸۳ انتشارات بوستان کتاب، غنچه‌های قیام نوشته حسین ایرانی سال ۱۳۸۹ انتشارات مؤسسه بنیاد فرهنگی مهدویت، سیمای جهان در عصر ظهور نوشته محمد امینی گلستانی از انتشارات مسجد مقدس جمکران.

منظور از جامعه عصر ظهور کسانی هستند که در زمان حضور امام زمان عجل الله تعالی فرجه الشریف زندگی می‌کنند. این افراد براساس شرایط و زمان، ویژگی‌های خاصی دارند. ویژگی‌های این جامعه در احادیث فراوان ذکر شده است. یکی از امور مهم که در آموزه‌های اسلام بر آن تأکید شده، اخلاق است. محقق بر آن است که این امر مهم را در جامعه امام زمان عجل الله تعالی فرجه الشریف در مورد اخلاق فردی و اجتماعی از منظر روایات ائمه اطهار علیهم‌السلام بررسی کند. در کتاب سیمای جهان در عصر ظهور تألیف محمد امینی گلستانی، اوضاع اجتماعی-اقتصادی جهان در عصر امام زمان عجل الله تعالی فرجه الشریف بررسی می‌شود. بهاری‌ترین فصل انسان نوشته حسن مهدویان به موضوع انسان در تمدن معاصر در مقایسه با انسان عصر ظهور اشاره می‌کند. کتاب عجیب‌ترین حقیقت تاریخ نوشته مهدی یوسفیان پس از بیان مطالبی درباره امامت و تولد امام زمان عجل الله تعالی فرجه الشریف و دوران غیبت به دستاوردهای حکومت امام زمان عجل الله تعالی فرجه الشریف در زمینه‌های مختلف اشاره می‌کند. (یوسفیان، ۱۳۹۱)

کتاب‌های مذکور به طور مستقل، ویژگی‌های اخلاقی زمان ظهور را بیان نکرده‌اند بلکه در لابه‌لای دیگر ویژگی‌ها آنها را به طور مختصر آورده‌اند. باتوجه به اهمیت اخلاق در آموزه‌های دینی و نقش کاربردی مقایسه اخلاق در جهان امروز و عصر ظهور و باتوجه به اینکه رسیدن به مکارم اخلاق مهمترین هدف پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله است محقق بر آن است که ویژگی‌های اخلاقی جامعه امام زمان عجل الله تعالی فرجه الشریف را شرح دهد.

۲. مفهوم‌شناسی

۱-۲. اخلاق

اخلاق، جمع خُلُق و خُلُق است. راغب در کتاب مفردات می‌گوید که این دو واژه در اصل به یک ریشه برمی‌گردند. خُلُق به معنی قوا، سجایا و صفات درونی است که با چشم دل دیده می‌شود. بنابراین، می‌توان گفت که اخلاق مجموعه صفات روحی و باطنی انسان است. (راغب اصفهانی، ۱۴۱۲، ص ۱۸۵)

۲-۲. تربیت

ابن فارس در کتاب معجم مقاییس اللغة می‌گوید که تربیت از ریشه رب ی در باب تفعیل و به معنای زیاده، نما و علو است. (ابن فارس، بی‌تا، ص ۴۸۳) تربیت از نظر اندیشمندان مسلمان به شکل‌های مختلف تعریف شده است. شهید مطهری در تعریف تربیت می‌گوید: «تربیت عبارت است از پرورش دادن؛ یعنی استعداد‌های درونی را که بالقوه در یک شیء موجود است به فعلیت درآوردن و پروردن» (مطهری، ۱۳۸۳، ص ۵۵۳). تربیت عبارت است از رفع موانع و ایجاد مقتضیات برای آنکه استعداد‌های انسان در جهت کمال مطلق شکوفا شود (دلشاد، ۱۳۸۰، ص ۲۴).

۳-۲. جامعه عصر ظهور

آن دسته از افرادی هستند که در زمان حضور امام زمان عجل الله تعالی فرجه الشریف زندگی می‌کنند.

۴-۲. اخلاق فردی

رابطه انسان با توجه به طرف رابطه به چند صورت شکل می‌گیرد: یکی رابطه با خالق و دیگری رابطه با مخلوق. رابطه با مخلوق نیز شامل رابطه با خود است یا با دیگری و آن دیگری نیز یا انسان است و یا موجودی غیر بشری. براین اساس، علم اخلاق شامل حوزه‌های مختلف مانند اخلاق بندگی، اخلاق فردی، اخلاق اجتماعی و اخلاق زیست‌محیطی است. (علیزاده، ۱۳۸۹، ص ۲۳) اخلاق فردی، ویژگی‌ها، فضایل و رذایل اخلاقی مرتبط با نفس انسان را بررسی می‌کند.

۲-۵. اخلاق اجتماعی

اخلاق غیر فردی، روابط اخلاقی انسان با غیر از خودش را بررسی می‌کند که می‌تواند شامل انسان‌های دیگر یا محیط زیست او باشد. مراد از اخلاق اجتماعی، بررسی اصول اخلاقی در رابطه انسان با دیگر هم‌نوعانش است.

۳. ویژگی‌های اخلاقی فردی در عصر حضور

۳-۱. تقوا

خداوند در قرآن وعده داده است که وراثت زمین از آن تقوایندگان است. «وَلَقَدْ كَتَبْنَا فِي الزُّبُورِ مِنْ بَعْدِ الذِّكْرِ أَنَّ الْأَرْضَ يَرِثُهَا عِبَادِيَ الصَّالِحُونَ؛ و ما بعد از تورات در زبور (داود) نوشتیم که البته بندگان نیکوکار من ملک زمین را وارث و متصرف خواهند شد» (انبیا: ۱۰۵). این اراده تخلف‌ناپذیر خداوند، وعده حتمی حق است که تنها تقوایندگان میراث‌بران نهایی زمین خواهند بود. اگر انسان بپذیرد که معیار کرامت در اسلام، تنها پرهیزگاری است و درجات کرامت انسان نزد خداوند فقط به مراتب تقوای او وابسته است می‌توان گفت که امت برگزیده حق در زمان حضرت مهدی عَجَّلَ اللَّهُ تَعَالَى که برتر از همه انسان‌ها در همه عصرها شمرده شده‌اند این برتری و برگزیدگی را جز در سایه پرهیزگاری و ترک گناه به دست نیاورده‌اند (مهدویان، ۱۳۸۳، ص ۴۴).

۳-۲. هدایت یافتگی

دوران پس از ظهور، دوران هدایت یافته همه بشر است. پرچم هدایت در همه جای زمین برافراشته خواهد بود و امام مهدی عَجَّلَ اللَّهُ تَعَالَى که هدایت یافته از جانب پروردگار است نشانه‌های هدایت را برای همه انسان‌ها به ارمغان می‌آورد. ناگفته پیداست که هدایت مراتب گوناگونی دارد. عالی‌ترین مرتبه آن که در اختیار معصومین عَلَيْهِمُ السَّلَام است در زمان ظهور در وجود شریف امام زمان عَجَّلَ اللَّهُ تَعَالَى متجلی می‌شود و در مراتب بعدی، یاران خاص او هستند که از نعمت هدایت ویژه پروردگار بهره می‌برند و به اطاعت و فرمانبری او راهبری می‌شوند. امام صادق عَلَيْهِ السَّلَام می‌فرماید: «مراد از راه مستقیم، حضرت قائم عَجَّلَ اللَّهُ تَعَالَى و مراد از هدایت، راه یافتن و هدایت شدن به اطاعت اوست» (مهدویان، ۱۳۸۳، ص ۴۸). یاران حضرت

مهدی عَلَيْهِ السَّلَامُ وَرَحْمَةُ الرَّحْمَنِ یاران ولایت هستند و ولایت، راه مستقیم خداوند است و جز از راه مستقیم نمی‌توان به حقیقت قرب الهی هدایت شد.

۳-۳. عمل به واجبات و مستحبات

نماز والاترین جلوه بندگی خدا، باشکوه‌ترین معراج عابدان پروردگار و ارجمندترین فصل کتاب عرفان و ایمان است. آنها که کتاب الهی را باور دارند و آن را در همه مراحل زندگی راهنمای خود می‌گیرند با برپایی نماز شایستگی اصلاح‌گری پیدا می‌کنند و در کلام خدا، مصلح شمرده می‌شوند. (مهدویان، ۱۳۸۳، ص ۴۹) «الَّذِينَ إِنْ مَكَّنَّاهُمْ فِي الْأَرْضِ أَقَامُوا الصَّلَاةَ وَآتَوُا الزَّكَاةَ وَأَمَرُوا بِالْمَعْرُوفِ وَنَهَوْا عَنِ الْمُنْكَرِ وَلِلَّهِ عَاقِبَةُ الْأُمُورِ؛ (آنان که خدا را یاری می‌کنند) آنهايي هستند که اگر در روی زمین به آنان اقتدار و تمکین دهیم نماز به‌پا می‌دارند و زکات می‌دهند و امر به معروف و نهی از منکر می‌کنند و (از هیچ‌کس جز خدا نمی‌ترسند چون می‌دانند که) عاقبت کارها به دست خداست» (حج: ۴۱).

اصلاح‌گران عصر موعود با قدرت‌یافتن در زمین به فکر برپایی نماز می‌افتند و یکی از اولین برنامه‌های دولت کریمه خود را گسترش فرهنگ نماز و زمینه‌سازی برای اقامه همگانی آن قرار می‌دهند. به‌راستی اگر قرار است در دوران حکومت اسلام ریشه فساد و تباهی بخشکد و منکرات و کردارهای نادرست در جامعه محکوم و ممنوع شود چه عاملی قوی‌تر از نماز می‌تواند در دستور کار متصدیان امور و برنامه‌ریزان فرهنگی جامعه قرار گیرد. نمازی که خداوند آن را بازدارنده از فساد، فحشا و منکر می‌داند. «و نماز را (که بزرگ عبادت خداست) به جای آر که همانا نماز است که (اهل نماز را) از هر کار زشت و منکر بازمی‌دارد» (عنکبوت: ۴۵). امام باقر عَلَيْهِ السَّلَامُ درباره کسانی که حکومت و قدرت را در راه برپایی نماز به خدمت می‌گیرند، فرمود: «الَّذِينَ إِنْ مَكَّنَّاهُمْ فِي الْأَرْضِ أَقَامُوا الصَّلَاةَ» (حج: ۴۱). این آیه درباره آل پیامبر عَلَيْهِمُ السَّلَامُ، حضرت مهدی عَلَيْهِ السَّلَامُ و اصحاب اوست که خداوند آنها را به حکومت و سلطنت بر همه شرق و غرب زمین می‌رساند و دین به‌وسیله آنها پیروز می‌شود و بدعت باطل‌ها به دست او و اصحابش می‌میرد (مهدویان، ۱۳۸۳، ص ۴۸).

از این سخن امام باقر عَلَيْهِ السَّلَامُ می‌توان استفاده کرد که برپایی نماز، انفاق و امر به معروف و نهی از منکر که در آیه به آن تأکید شده است با پیروزی دین و ازبین‌بردن بدعت‌ها و باطل‌ها در هر جامعه

به‌ویژه در حکومت مهدوی حاکم است. (مهدویان، ۱۳۸۳، ص ۵) مردم عصر حضور در عمل به مستحبات مانند واجبات پیشتاز هستند. یکی از مهمترین مستحبات در جوامع امروزی، انفاق، صدقات و اعمال واجب مانند خمس و زکات است. یکی از اسرار عظمت انفاق، بخشش، صدقات و پرداختن زکات در اسلام واگذاری تعلقات مادی در راه اعتلای معنوی فرد و جامعه است. با بخشش مال در راه خدا انسان از وابستگی به مادیت رهایی می‌یابد و مسیر تطهیر و تزکیه جان و دوران خود را هموار می‌کند. راز دیگر در انفاق و زکات، دغدغه هم‌نوعان داشتن و در برابر تندگدستی دیگران بی تفاوت نبودن است. پرداخت زکات نشان دیگر دوستی و همدلی و همدردی با دیگر اعضای جامعه اسلامی است. علاوه بر اینها انسان مسلمان با دادن زکات و پردازش صدقات است که همیاری خود را در امر حکومت ثابت می‌کند و با اعطای بخشی از دارایی خود در قوام و قدرت اقتصادی جامعه سهیم می‌شود. گریز از تعلقات زمینی و اقبال به تزکیه روان، همدلی با تنگدستان و تلاش در رفع نیاز دیگران، همیاری با حکومت و مشارکت در سامان‌دهی به اقتصاد جامعه اسلامی همگی از ویژگی‌های انسان‌های اصلاح‌گر در دوران حکومت عادلانه حضرت مهدی عَلَيْهِ السَّلَامُ وَوَجْهَ الشَّرِيفِ است (مهدویان، ۱۳۸۳، ص ۵۱).

۳-۴. تواضع و فروتنی

انسان اگر وانهاده شود خود را برترین می‌داند و به سادگی تن به تواضع در برابر دیگران نمی‌دهد، اما آنجا که قید ایمان می‌آید احساس برابری و برادری در وجود انسان شکل دیگری می‌گیرد. وقتی انسان قدرت بی‌انتهای خداوند را باور کرد، خضوع و خشوع می‌کند و به هر میزان ایمان به خدا افزایش یافت، خودبینی و خودستایی‌اش کم می‌شود. اینجاست که ارزش‌های دیگران و به‌ویژه ارزش ایمان و تقوای آنها را حس می‌کند و خود را در برابر آنها کوچک می‌شمارد. با چنین تحلیلی است که می‌توان فهمید تواضع و خاکساری نه به هر نیت و با هر معیار و نه برای همه‌کس بلکه به نسبت صدق و با معیار ایمان تنها در برابر مؤمنین است که ارزش ویژه‌ای دارد و از ویژگی‌های بارز یاران حضرت مهدی عَلَيْهِ السَّلَامُ وَوَجْهَ الشَّرِيفِ شمرده می‌شود. (مهدویان، ۱۳۸۳، ص ۴۰)

صلاحیت و پایداری در راه خدا شرط اصلی پیروزی خداپرستان است. آنها که ایمانشان ریشه‌دار، مقاوم و پایدار و گام‌هایشان استوار است در برابر سختی‌ها متزلزل نمی‌شوند و در مقابل توطئه‌ها نمی‌لغزند و در گرماگرم حوادث، میدان را خالی نمی‌کنند. هرچه فشار بلاها و سختی کارزار بیشتر باشد بر شدت ایمانشان افزوده می‌شود و هرچه ملامت کج‌اندیشان و وسوسه مصلحت‌طلبان بیشتر شود شجاعت و استقامتشان بیشتر می‌شود. به یقین در همه زمان‌ها حتی پس از ظهور، کسانی هستند که به ظاهر از سر خیرخواهی و دل‌سوزی، مدافعان حریم عقیده و ایمان و نقش‌آفرینان صحنه جهاد و شهادت را به ملامت می‌گیرند و به بیان‌های گوناگون سرزنش می‌کنند که چرا تو بجنگی و دیگران در آسایش به سر برند. چرا تو مال بدهی و دیگران مقام بگیرند. طبیعی است که اگر در هر زمان حتی پس از ظهور، وسوسه حناسان کارگر شود و نیت‌های صادقانه و خداجویانه تحت تأثیر واکنش‌های مختلف خدشه‌دار شود و معامله با خدا جایش را به معامله بر سر دنیا دهد سرنوشت شوم شکست، ذلت، زبونی و نابودی سرانجام مختوم خواهد بود. چنین است که در زمان ظهور، یاوران خدا عزمی پایدار، اندیشه‌های نفوذناپذیر و مقاوم و پولادین دارند. (مهدویان، ۱۳۸۳، ص ۴۲)

۴. ویژگی‌های اخلاق اجتماعی در عصر حضور

۴-۱. ویژگی‌های شناختی

منظور از ویژگی‌های شناختی در اخلاق اجتماعی، فضائلی هستند که از کمال قدرت فکری و اندیشه‌ای افراد جامعه نشئت می‌گیرد. این ویژگی‌ها به دلیل مبنابودن، اهمیت زیادی دارند؛ زیرا بر شاخص‌های دیگر احساسی و رفتاری اثر مستقیم دارند. اگر دیده می‌شود که توفیق کمتری در تربیت افراد حاصل می‌شود چه بسا ریشه در کم‌توجهی به نقش مؤثر اقناع فکری داشته باشد.

۴-۱-۱. رشد علمی و عقلی مردم

در جامعه عصر حضور با تکامل عقل و دانش بشری و تکنولوژی در تمام زمینه‌ها و هدایت و آرامش، مکارم اخلاق ناتمام‌مانده همه انبیا تکمیل می‌شود و مانند خورشید همه موجودات را حیات

می بخشد. امام باقر علیه السلام می فرماید: «اذا قام قائمنا وضع يده على رؤوس العباد فجمع به عقولهم و اكمل به اخلاقهم؛ آن گاه که قائم ما قیام کند دست عنایت و ولایت خود را بر سر بندگان خدا قرار می دهد و خردهایشان را متمرکز و اخلاقتشان را به کمال رساند» (کلینی، ۱۳۶۳، ۲۵/۱). پیامبر صلی الله علیه و آله فرمود: «و توتون الحكمه في زمانه حتى ان المرأة لتقضى في بينها بكتاب الله فقل و سنه رسول الله؛ در زمان او (حضرت مهدی عجل الله تعالی فرجه الشريف) آن قدر علم و حکمت داده می شود که یک زن در خانه خود طبق کتاب خدای متعال و سنت رسول خدا قضاوت می کند» (ایرانی، ۱۳۸۹، ص ۹۵). امام صادق علیه السلام فرمود: «علم بیست و هفت حرف است که آنچه انبیا آوردند دو حرف است و وقتی قائم ما قیام کند بیست و پنج حرف دیگر را بیرون آورده بین مردمان منتشر می کند» (ایرانی، ۱۳۸۹، ص ۹۵). در جای دیگر می فرماید: «خداوند چشم و گوش شیعیان ما را چنان تقویت می کند که میان آنها و امام قائم عجل الله تعالی فرجه الشريف نامه رسان نخواهد بود. با آنها سخن می گوید، سخنش را می شنوند و او را می بینند در مقر خودش» (ایرانی، ۱۳۸۹، ص ۹۴).

۴-۲. وحدت و عدم تفرقه

بنابر روایات، جمعیتی که تحت حاکمیت جهانی امام مهدی عجل الله تعالی فرجه الشريف زندگی می کنند با هم متحد و صمیمی خواهند بود و در زمان برپایی دولت مهدوی جایی برای کینه و دشمنی نسبت به یکدیگر در دل های بندگان خدا نیست. امام باقر علیه السلام فرمود: «وقتی قائم ما قیام کند کینه از دل ها بیرون برود» (ابن بابویه، ۱۳۷۷، ص ۶۸۵). در آن زمان دیگر بهانه ای برای کینه توزی نیست؛ زیرا روزگار عدل و دادگری است و حقی از کسی ضایع نمی شود و روزگار خردورزی و وحدت و اشتراکات است نه عقل ستیزی و شهوت پرستی. بنابراین، زمینه ای برای دشمنی و کینه جویی باقی نمی ماند. از این رو دل های مردم که تا پیش از این پراکنده و دور از هم بود، انس و الفت می یابد و همگان به برادری و اخوت قرآنی بازمی گردند و مانند برادران با یکدیگر همدل و مهربان می شوند. اگر دست خدا در کار است دیگر عجیب نیست که این همدلی و صمیمیت به جایی برسد که تصور آن در دنیای کنونی که بحران تضادها و کشمکش های مادی به اوج خود رسیده است، دشوار باشد. امام صادق علیه السلام فرمود:

«وقتی قائم ما قیام کند، دوستی واقعی و صمیمیت حقیقی بیان می‌شود. هر نیازمندی دست می‌برد و از جیب برادر ایمانی‌اش به مقدار نیاز برمی‌دارد و برادرش او را منع نمی‌کند» (مجلسی، ۱۴۱۰، ۳۷۲/۵۲).

یکی از نتایج وحدت و اتفاق بین افراد جامعه، گسترش ارتباطات و پیوند در جبهه مؤمنان است. در جهانی که فردیت و فردگرایی و انقطاع ارتباطات انسان‌ها گسترش پیدا کرده است و همسایه، همسایه رانمی‌شناسد در سایه گسترش عواطف انسانی و پیوندها حادثه شگرفی در جامعه بالغ تحت هدایت ولی عصر عجل الله تعالی فرجه الشریف رخ می‌دهد. شیعیان از پراکندگی در شهرها نجات می‌یابند و همه با هم اجتماع می‌کنند و چنان می‌شود که برادر مؤمن در زمان قائم عجل الله تعالی فرجه الشریف برادر خود را می‌بیند در حالی که یکی در شرق و دیگری در غرب است. این به دلیل وسعتی است که حتی در کمیت قوای حسی انسان افزوده می‌شود تا چه رسد به قوای ادراکی. (حیدری، ۱۳۸۲، ص ۲۷۴)

۲-۴. ویژگی‌های احساسی

منظور از این ویژگی‌ها فضائلی هستند که بر عاطفه و احساسات اعضای جامعه معطوف می‌شوند.

۱-۲-۴. ارتقای سطح تربیت و تهذیب

انسان‌ها در نتیجه تربیت‌های صحیح یا به‌سوی کمال ارتقا می‌یابند و یا در اثر سوء تربیت، روبه انحطاط می‌روند. عوامل مؤثر در تربیت سه چیز است: خانه و خانواده (کودکی که در خانه متولد شد با محیط خانه و افراد آن مانوس می‌شود و از رفتار، گفتار و کردارهای آن خانواده سرمشق می‌گیرد و با شرایط آن محیط بزرگ می‌شود)؛ مدرسه (نوجوانی که قدم به کلاس مدرسه گذاشته، معلوم نمی‌شود که از او انسان کامل ساخته می‌شود یا مانند بچه‌های زمان معاویه در شام مولای متقیان علی ع را تارک الصلوه و بی‌نماز صدا می‌زدند، خواهد بود)؛ محیط جامعه (جامعه که انسان در آن زندگی می‌کند در پروراندن روح و جسم آنها اثر وافر دارد و به هرسوی آن جامعه چشم بچرخاند از افراد موجود متأثر و با آنها هم‌رنگ می‌شود، پس این سه عامل و عوامل دیگر است که انسان‌ها را خوب یا بد و سالم یا ناسالم می‌پروراند).

در عصر امام عَلَيْهِ السَّلَامُ وَرَحْمَةُ السَّمَوَاتِ چون عوامل مطرح شده درباره تربیت به نحو صحیح و کامل و براساس برنامه‌های صحیح آسمانی صورت می‌گیرد انسان‌ها از جهات عقلی، روحی و جسمی رشد صحیح پیدا می‌کنند و شایستگی واقعی خود را پیدا می‌کنند و برای هرگونه ترقی و پیشرفت آمادگی خواهند داشت. (گلستانی، ۱۳۸۶، ۱۹۶/۲) امام علی عَلَيْهِ السَّلَامُ می‌فرماید: «و لو قدم قائمنا لذهبت الشحنة من قلوب العباد؛ چون قائم ما قیام کند کینه‌ها از دل‌ها بیرون رود» (ایرانی، ۱۳۸۹، ص ۹۶). کینه‌توزی، سرشتی شیطانی و غیرانسانی است. زمینه بیشترین ناسازگاری‌های اجتماعی همین سرشت است و از پایین بودن سطح فرهنگ انسانی سرچشمه می‌گیرد. با رشد تربیت و تکامل عقل، کینه‌ها به محبت و دوستی تبدیل می‌شود و روابط اجتماعی بر عمل انسان دوستی و نوع خواهی استوار می‌شود (ایرانی، ۱۳۸۹، ص ۹۵). رابطه اخلاق و تربیت بسیار نزدیک است، پس چگونگی اخلاق هر فرد بسته به نوع تربیت او دارد. تربیت مهمترین نقش را در زندگی انسان دارد. با توجه به روایات، یکی از برنامه‌های مهم دیگر قیام امام مهدی عَلَيْهِ السَّلَامُ وَرَحْمَةُ السَّمَوَاتِ تکامل تربیت و بلوغ روحی و جسمی انسان است.

۲-۲-۲. محبت در میان مردم

برای انسان زمانی زندگی شیرین، دلچسب و رضایت‌بخش است که با مهربانی و الفت همراه باشد. تمام سفیران الهی در دوران نبوت خود به این موضوع تأکید داشته‌اند و جوامع بشری را به سوی این خصلت خدایسندانه راهنمایی کرده‌اند. در زمان حضرت مهدی عَلَيْهِ السَّلَامُ وَرَحْمَةُ السَّمَوَاتِ علاوه بر اینکه در اثر تربیت تشکیلات امام عَلَيْهِ السَّلَامُ وَرَحْمَةُ السَّمَوَاتِ خود مردم این صفت را دارند خداوند نیز با نظر لطف خود محبت را در میان مردم ارزانی می‌دارد. خداوند در بیان صفات مؤمنان آخرالزمان برای ابلیس فرمود: «و القی الزّافه و الرّحمة بینهم؛ مهربانی و رحمت به یکدیگر را در بین آنها قرار می‌دهم» (مجلسی، ۱۴۱۰، ۵۲/۳۸۴).

۲-۲-۳. احترام و اعتماد میان مردم

احترام به دیگران یکی از صفات پسندیده انسانی است؛ یعنی اگر کسی می‌خواهد در جامعه محترم باشد باید احترام به دیگران را سرمشق خود قرار دهد و اگر خواهان ارزش است باید برای دیگران ارزش قائل شود. در دوران امامت حضرت قائم عَلَيْهِ السَّلَامُ وَرَحْمَةُ السَّمَوَاتِ بزرگ به کوچک مهربانی می‌کند و کوچک به بزرگ

احترام می‌گذارد. این احترام متقابل، زندگی را شیرین می‌کند. «و یرحم الکبیر الصغیر و یوقر الصغیر الکبیر و بالحق و به یعدلون یحکمون؛ و بزرگ‌ترین به کوچک تر رحم کند و کوچک به بزرگ احترام قائل می‌شود و به حق گردن می‌نهد و با دین حق، عدالت می‌گستراند و با حکم آن حکم می‌کند و آنها دوستان من هستند» (مجلسی، ۱۴۱۰، ۵۲/۳۸۵). اعتماد به هم‌نوعان یکی دیگر از شرایط برادری است که در اسلام به رعایت آن سفارش شده است. برای مثال وقتی برای برادر دینی مشکلی پیش آمد و نیازی پیدا کرد برای حل مشکل و رفع نیاز او اقدام کند حتی اگر دست دراز کرده و از جیب یکدیگر پولی بردارند در ظاهر و باطن رنجشی از خود نشان ندهد. این نوع مهربانی و برادری در زمان حضرت مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف به صورت زیبا و کامل اجرا می‌شود (گلستانی، ۱۳۸۶، ۲/۳۱۰).

۳-۴. ویژگی‌های رفتاری

منظور از ویژگی‌های رفتاری در اخلاق اجتماعی آن دسته از فضائل هستند که با تأثیر از عوامل شناختی و عاطفی به مرحله عمل و بروز اجتماعی می‌رسند. اگر جامعه‌ای بخواهد در عرصه عمل و کارکرد به مکارم اخلاقی دست پیدا کند باید به مقدمات مذکور توجه کند تا به بعد عملیاتی برسد.

۳-۴-۱. عدالت فراگیر

از اهداف همه انبیا و معصومین علیهم‌السلام مبارزه با ظلم و ایجاد و اجرای عدالت در تمام شئون زندگی است که جز در مقطع خاص و جغرافیای محدود موفق نشدند، ولی در حکومت حضرت مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف این هدف اساسی توسعه می‌یابد. امام صادق علیه‌السلام می‌فرماید: «آگاه باشید به خدا سوگند بدون تردید عدالت را همه جا حتی درون خانه‌ها وارد کند و فراگیر نماید همان‌گونه که سرما و گرما وارد می‌شود و در تمام عرصه‌های زندگی ظلم را برداشته و عدالت را حاکم کند» (ایرانی، ۱۳۸۹، ص ۹۵). امام علی علیه‌السلام فرمود: «او قطعاً زمین را از هر فریبکاری و پلیدی پاک می‌کند و به عدالت رفتار می‌کند و عدالت‌گستری و روش عدالت پیامبر صلی الله علیه و آله را به شما نشان خواهد داد» (ایرانی، ۱۳۸۹، ص ۹۶). امام رضا علیه‌السلام فرمود: «وقتی او ظهور کند زمین به نور پروردگار روشن شود و میزان عدل بین مردم نهاده شود و کسی بر کسی ستم نکند» (ایرانی، ۱۳۸۹، ص ۹۵). از روایات مذکور چنین برداشت می‌شود که عصر ظهور، اوج

عدل و داد است و ظلم و ستم به طور کامل از بین خواهد رفت؛ یعنی دیگر رذیله اخلاقی در نفس آن مردم باقی نخواهد ماند. این یکی از مهمترین برنامه‌های حکومت حضرت مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف است.

۴-۳-۲. لغو امتیازات طبقاتی

در دوران حکومت‌های بعدی (بعد از ظهور) خواه زمان قائم یا در زمان رجعت و یا دوازده امام و پیشوا از اولاد مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف امتیازات طبقاتی ریشه‌کن می‌شود و فخر فروشی به مال و به جاه از بین می‌رود و تقسیمات متساوی خواهد بود و دارایی، ملاک شخصیت و ارزش نیست. طلا و نقره، پول رایج آن زمان می‌شود و هر لحظه کسی که به آنها احتیاج پیدا کرد از امکانات حکومتی رفع نیاز می‌کند و دیگر جایی برای امتیازات طبقاتی وجود ندارد (گلستانی، ۱۳۸۶، ۲/۲۹۸). امتیاز طبقاتی، آثار و پیامدهای منفی زیادی دارد مانند کم شدن ارتباط اجتماعی که این ارتباط با صلح‌رحم، عیادت، رفت‌وآمد خویشاوندی محبت و دوستی و... ایجاد می‌شود. آن دسته افرادی که برای خود امتیاز طبقاتی و ارزش مادی قائل هستند با کسانی که از خود پایین می‌پندارند قطع ارتباط می‌کنند.

۴-۳-۳. رفع تبعیض نژادی

مسئله تبعیض نژادی و افتخار کردن به افراد سرشناس هر قبیله از قدیم‌الایام گریبان‌گیر بشریت بوده است. به هرجا و هر نقطه از جهان قدم بگذاری و سفر کنی، می‌بینی که جریان تبعیض نژادی به آنجا هم نفوذ کرده و انسان‌ها را به خود مشغول کرده است. امروزه نیز با وجود شعارهای بشردوستانه، دولت‌های مدرن شاهد رفتارهای تبعیض نژادانه در کشورهای مدرن غربی هستند. قرآن کریم برای مبارزه با این صفت زشت و ناپسند در سوره حجرات میزان عبودیت را به نشان داده است: «ای مردم، ما همه شما را نخست از مرد و زنی آفریدیم و آن‌گاه شعبه‌های بسیار و فرق مختلف گردانیدیم تا یکدیگر را بشناسید. همانا بزرگوار و بافتخارترین شما نزد خدا باتقواترین شمایند، همانا خدا کامل‌الادان و آگاه است» (ر.ک.، حجرات: ۱۳).

این معیار در جوامع بشری صددرصد جا نیافتاده است، اما در زمان حضرت مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف تربیت و فرهنگ به‌گونه‌ای پیش خواهد رفت که کسی جرأت ابراز تفاخر را نخواهد داشت. خداوند در

قرآن کریم می فرماید: «شما مردم را افتخار به بسیاری اموال و فرزند و عشیره سخت (از یاد خدا و مرگ) غافل داشته است» (تکواثر: ۱).

۴-۳-۴. حذف تجمل گرایی

چشم و هم چشمی و تجمل گرایی یکی از بلاهای خانمان سوز خانواده‌ها و تباه کردن آنهاست. هر فرد در جامعه که به این بلا گرفتار شود در مدت کمی از پادشاهی و از هم می پاشد. واضح و روشن است که این صفت خانمان برانداز حاصل زیر ذره بین قراردادن زندگی دیگران و نگاه کردن به بالاتر از خود در نهایت رشک و حسد بردن است. در نصایح و مواظب دینی، بزرگان دین سعی می کردند که مردم را به قانع شدن و نگاه کردن به پایین تر از خود وادار کنند. به همین دلیل است که اگر کسی به این بیماری مبتلا شود مدام در آتش حسد می سوزد و روی آرامش و دل خوشی و خوشبختی را نمی بیند. در عصر مهدی آل محمد عَلَيْهِ السَّلَام تعلیمات مدنی و تربیتی فردی و اجتماعی به طوری خواهد بود که کسی به فکر تجمل گرایی نیست و جامعه چنین اشخاصی را نمی پذیرد؛ زیرا فهم، ایمان و درایت انسان‌ها بالاتر از این پستی‌ها و خودبرتربینی‌ها خواهد بود (گلستانی، ۱۳۸۶، ۳۰۰/۲).

۴-۳-۵. امنیت همه جانبه

امنیت و آرامش در هر جامعه‌ای حرف اول را می زند. اگر در منطقه یا ولایتی این دو از بین برود هیچ چیز روی پای خود بند نمی شود و عزت و شرافت و وجدان سالم از آن اجتماع رخت بر بندد. امیرالمؤمنین علی عَلَيْهِ السَّلَام می فرماید: «نعمتان مجهولتان الصحة و الامان؛ دو نعمت مجهول القدر است: صحت بدن و امنیت» (فتال نیشابوری، ۱۴۲۳، ۴۷۲/۲). تا هریک از اینها از بین نرود ارزشش معلوم نمی شود، پس جامعه بدون امنیت، ارزش و بها ندارد و مردن بهتر از زنده بودن است. فقدان امنیت نیز به یکی از عوامل زیر برمی گردد:

محرومیت و فقر: این عامل باعث می شود که شخص به دزدی و امثال آن مرتکب شود؛ زیرا فقیر محروم همیشه در تلاش است که با هر وسیله‌ای از راه مشروع یا نامشروع برای خود و خانواده‌اش زندگی فراهم می کند.

ضعف ایمان: این عامل ممکن است در بعضی موارد (فقر) سبب دزدی نباشد، اما ضعف ایمان و پلیدی روح و زیادی حرص و طمع او را وادار می‌کند که به کارهای خلاف و ناشایست دست بزند. ضعف دولت: وقتی که دولت از تعقیب مجرمان و مجازات گروه‌های بدکار عاجز بماند ناامنی و جرم و جنایت و ده‌ها اقدامات انحرافی همه‌جا را فرامی‌گیرد و زندگی را ناممکن می‌کند. در زمان حکومت حضرت قائم عجل الله تعالی فرجه الشریف این عوامل به کلی از بین می‌رود و موردی برای این‌گونه جرم و جنایت باقی نمی‌ماند. علاوه بر این، مردم نیز به مرحله والای تکاملی نفسی و علو روانی و شرافتی وجدانی می‌رسند. به طوری که خود را بالاتر از آن می‌بینند که خود را به انواع گناهان آلوده کنند.

آرامش در آن روز، مقطعی و آمیخته با خوف نیست. بنابراین، هر روز تعادل و وحشت به هم بخورد پای‌های امنیت و آرامش کاذب هم فرومی‌نشینند. امام صادق عجل الله تعالی فرجه الشریف فرمود: «و ارتفع فی یامه الجورد امنیت البسل؛ و در روزگار او ستم‌ها برداشته شود و راه‌ها امن گردد» (گلستانی، ۱۳۸۶، ۲/۳۱۷). این صفات در این گفتار یا حقیقت پیدا می‌کند و یا در اثر برکت امام زمان عجل الله تعالی فرجه الشریف درنده‌خویی از بین می‌رود و به این حالت درمی‌آید. این حدیث و امثال آن در مقام بیان شدت امنیت که با ظهور مهدی موعود عجل الله تعالی فرجه الشریف در جهان حکم فرما می‌شود. در هر صورت آن زمان جامعه در امنیت قرار می‌گیرد و گرگ صفتان خون‌خوار دیگر نمی‌توانند به مستضعفان ظلم کنند. در احادیث به برقراری عدالت کامل در جهان اشاره شده است که در طول تاریخ، گرگ صفتان با حکومت‌های جبار به خوردن خون مستضعفان جامعه انسانی ادامه داده‌اند، اما لحن روایات گویای تغییرات است که حیوانات وحشی و درنده، اهلی می‌شوند و خواص طبع آنها دگرگون می‌شود (گلستانی، ۱۳۸۶، ۲/۳۱۳).

۵. نتیجه‌گیری

فساد موجود در جامعه امروز که به علت وجود ستمکاران و قوانین حاکمان دنیا طلب است با وجود حجت حق ریشه‌کن می‌شود. وقتی امام زمان عجل الله تعالی فرجه الشریف ظهور کند و حاکمیت جهان اسلام را به عهده بگیرد حکومت براساس قوانین الهی اجرا می‌شود، مبانی اخلاقی و عمل به دانسته‌ها در جامعه پیاده می‌شود، مدینه فاضله متصور در ذهن تمام ابنای بشر در آن زمان محقق می‌شود، اخلاق فردی و

اجتماعی، تعهد و مسئولیت‌پذیری به عنوان اصول حاکم تمام تعاملات قرار می‌گیرد، همچنین مردم از هدایت امام حاضر بهره‌مند می‌شوند و از رفاه و امنیت ظاهری و رشد و تکامل روحی و باطنی برخوردار می‌شوند.

فهرست منابع

- * قرآن کریم (۱۳۸۰). مترجم: الهی قمشه‌ای، مهدی. قم: نشر فاطمه الزهرا علیها السلام.
۱. ابن بابویه، محمد بن علی (۱۳۷۷). خصال شیخ صدوق. مترجم: کوه‌کمره‌ای، محمدباقر. تهران: انتشارات کتابچی.
  ۲. احمد بن فارس (بی‌تا). معجم مقاییس اللغة. محقق: عبدالسلام محمد هارون. قم: مکتب الاعلام اسلامی.
  ۳. ایرانی، حسین (۱۳۸۹). غنچه‌های قیام. قم: انتشارات بنیاد فرهنگی حضرت مهدی موعود علیه السلام.
  ۴. حیدری شاهرودی، عزیزالله (۱۳۸۲). حضرت مهدی علیه السلام و تجسم امید و نجات. قم: انتشارات مسجد مقدس جمکران.
  ۵. دلشاد تهرانی، مصطفی (۱۳۸۰). سیری در تربیت اسلامی. تهران: نشر و تحقیقات ذکر.
  ۶. راغب اصفهانی، حسین بن محمد (۱۴۱۲). مفردات الفاظ القرآن. بیروت: انتشارات دار القلم.
  ۷. علیزاده، مهدی (۱۳۸۹). اخلاق اسلامی مبانی و مفاهیم. قم: دفتر نشر معارف اسلامی.
  ۸. کلینی، محمد بن یعقوب (۱۳۶۳). الکافی. تهران: دار الکتب الاسلامیه.
  ۹. گلستانی، محمدمامین (۱۳۸۶). سیمای جهان در عصر امام زمان علیه السلام. قم: انتشارات مسجد مقدس جمکران.
  ۱۰. مجلسی. محمدباقر (۱۴۱۰). بحار الانوار. بیروت: مؤسسه الطبع و النشر.
  ۱۱. مطهری، مرتضی (۱۳۸۳). مجموعه آثار. قم: انتشارات صدرا.
  ۱۲. مهدویان، حسن (۱۳۸۳). بهاری‌ترین فصل انسان. قم: مؤسسه بوستان کتاب.
  ۱۳. نیشابوری، فتال (۱۴۲۳). روضه الواعظین. تهران: نشر دلیل ما.
  ۱۴. یوسفیان، مهدی (۱۳۹۱). عجیب‌ترین حقیقت تاریخ. قم: انتشارات بنیاد فرهنگی حضرت مهدی موعود علیه السلام.